

Ongelmallinen yksityisyys

Warrenin ja Brandelsin¹ päivistä alkaen kysymys yksityisyyden suojasta on askarruttanut juristeja. Aihe on toistuvasti ollut esillä kansainvälisissä lakimieskokouksissa ja sitä on usein tarkasteltu suhteessa joukkotiedotukseen. Tämä suhde on kuitenkin vain osa suuremmasta ongelmakokonaisuudesta. Joukkotiedotus on vain yksi niistä instituutioista, jotka hankkivat ja käyttävät yksilöä koskevia tietoja. Yksityisyyden suojassa on perimmiltään kysymys siitä, kuinka laaja pitäisi olla ihmisen oikeus itse määrätä häntä koskevasta informaatiosta² ja millä ehdoilla tuota oikeutta voi siirtyä muille.

Jos ongelmaa lähestyy tällä tavoin - muitakin tapoja tietysti on - tarjoutuu vertailukohtaksi tekijänoikeudellinen käsitteistö. Tekijällä, eli sillä, joka on luonut teoksen, on yksinoikeus päättää teoksensa julkistamisesta ja kappaleiden valmistamisesta siitä. Samalla tavoin pitäisi - näin katsoo mm. amerikkalainen Bloustein (1964) - yksilöllä muutoinkin olla oikeus määrätä, missä laajuudessa hänen yksityistä informaatiotaan välitetään muille. Teos on yksityinen siihen saakka kunnes tekijä suostuu sen julkistamiseen, "saattamaan sen yleisön saataviin". Vastaavasti voisi ajatella, että vain yksilö itse olisi oikeutettu

päättämään, milloin ja missä muodossa hänen yksityistä elämäänsä koskeva tieto saatetaan julkisuuteen.

Toinenkin yhtymäkohta tekijänoikeuden ja persoonallisuuden suojan välillä löytyy. Tekijän moraaliset oikeudet suojaavat hänen tekijänkunniansa. Pohjoismaisten tekijänoikeuslakien mukaan teosta ei saa muuttaa tekijän "kirjallista tai taiteellista arvoa" tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla eikä saattaa yleisön saatiin tekijää loukkaavassa muodossa tai yhteydessä. Rikoslakien kunnianloukkaussäännökset puolestaan antavat jokaiselle kansalaiselle suojaan "ansaitsemattoman epäkunnioituksen" osoittamista vastaan (ks. tarkemmin Anttila & Heinonen 1972, 106-109). Säännökset koskevat ennen muuta perättömien väitteiden esittämistä, mutta tosikin väite voidaan rangaista kunnianloukkauksena, jos se esitetään loukkaamistarkoituksessa.

Vertailu osoittanee, että tekijänoikeus on samaa juurta kuin persoonallisuuden suojanormit. Se on kuitenkin erityislainsäädäntöä, jolla pyritään tiettyihin kulttuuripoliittisiin tavoitteisiin: henkisen luomistyön edistämiseen takaamalla tekijälle mahdollisuus saada työstään aineellista hyötyä.

Ehdotonta yksinoikeutta³ omaa henkilöään koskevaan informaatioon

HYVÄ kaveri tappoi SAMIN

ei voi yleisesti jokaiselle kansalaiselle taata. Se tekisi mahdottomaksi monet tärkeät yhteiskunnalliset toiminnot - muun muassa joukkotiedotuksen. Ajatusmallina yksinoikeus voi silti olla käyttökelpoinen. Edellytyksenä kuitenkin on, että päästään yksimielisyyteen siitä, mitä seikkoja se koskee: mitkä tiedot ovat yksityisiä. Tyydyttävää vastausta ei yrityksistä huolimatta ole kyetty antamaan.

Taustatekijöitä

Tarve yksityisyyden suojaamiseen on syntynyt tällä vuosisadalla kapitalistisissa teollisuusmaissa. Vanhat persoonallisuuden suojanormit eivät enää ole riittäneet torjumaan yksilöön kohdistuvia uhkia. Informaatioteknologian kehitys on lyhyessä ajassa moninkertaistunut mahdollisuudet koota, tallentaa, siirtää ja yhdistellä yksilöitä koskevaa tietoa. Samalla kun ihmisten valvonta on helpottunut, heidän omat mahdollisuutensa kontrolloida itseään koskevan tiedon käyttöä ovat heikentyneet. Joukkotiedotuksen kaupallistuminen on sekini supistanut yksityisyyttä - ainakin joissakin ihmisryhmissä, juurut ja elämänkohtalot ovat kauppatavaraa, jonka kulutus kasvaa sitä mukaa kun tiedonvälityskapasiteetti lisääntyy.

Yksityisyyden suoja - miten se eri oikeusjärjestyksissä onkin konstruoitu - on siis pohjimmiltaan lääke siihen ristiriitaan, joka on syntynyt yksilökeskeisiä arvoja kunnioittavien yhteiskuntien ihannien ja vallitsevan - yksityisyyden kaventumista merkitsevän - todellisuuden välille. Siksi onkin ymmärrettävää, että yksityisyyskeskustelua on käyty pääasiassa läntisissä teollisuusmaissa, joissa vallitseva ideologia on individualistinen. (Konstari 1977.)

Monissa maissa perinteisiä suoja-

normeja - kunnian, kotirauhan, kirje- ja puhelinsalaisuuden suoja - onkin viime vuosikymmeninä täydennetty yksityisyyttä turvaavilla säännöksillä. Oikeudellisista perinteistä riippuen tämä on toteutettu joko kriminalisointien tai siviilioikeudellisten uudistusten tietä. Oikeuskäytännöllä on ollut keskeinen merkitys mm. Yhdysvalloissa ja Saksan Liittotasavallassa. Suomessa ei ole varsinaista tietosuojalainsäädäntöä. Yksityiselämään kuuluvien tietojen vahinkoa aiheuttava levittäminen joukkotiedotusvälineissä on kriminalisoitu, samoin luvaton kuvaaminen ja äänittäminen kotirauhan suojaamisessa tiloissa. Molemmat säännökset ovat peräisin 1970-luvulta.

Mitä säännökset suojaavat?

Sivuutan tässä tietojen hankkimiseen liittyvät tallennusrajoitukset (salakuuntelusta ja -katselusta ks. Vuortama 1983, 69-86) ja tarkastelen

yksityiselämän loukkaamista koskevaa rikoslain ns. intimiteettisuoja-tykälää (RL 27:30). Sehän tuli voimaan 70-luvun puolivälissä varsin vilkkaan keskustelun saattamana. Erityisesti sanomalehtien kustantajapuolella pelättiin uuden säännöksen rajoittavan lehdistön vakiintuneita toimintamuotoja. Pelkojen taustalla saattoi osaksi olla perinteinen vastenmielisyys lehdistön menettelytapojen virallissääntelyä kohtaan, mutta todennäköisesti myös epätarkka arvio säännöksen soveltamisalasta. Osaltaan tähän arvioon ehkä johtivat tykälän konstikas sanamuoto ja siitä seuraavat tulkintavaikkeudet. Lakiteksti kuuluu näin:

"Joka ilman laillista oikeutta joukkotiedotusvälinettä käyttäen tai muulla sen kaltaisella tavalla julkisesti levittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan, joka on omiaan aiheuttamaan hänelle vahinkoa tai kärsimystä, on tuomittava yksityiselämän loukkaamisesta vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi tai sakkoon. Yksityiselämän loukkaamisena ei ole pidettävä julkistamista, joka koskee henkilön menettelyä julkisessa virassa tai tehtävässä, elinkeinoelämässä, poliittisessa toiminnassa tai muussa näihin rinnastettavassa toiminnassa ja on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi."

On huomattava, että suojattavaa yksityiselämää ei säännöksessä määritellä - se jäi oikeuskäytännön varaan. Tykälän loppuosakaan ei ole tyhjentävä luettelo seikoista, jotka jäävät suoja-alueen ulkopuolelle. Siinä ilmaistaan tulkintaperiaate, jonka mukaan osallistuminen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon supistaa yksityiselämän suojaa. Supistuminen koskee sellaisia seikkoja ja olosuhteita, joilla on yhteiskunnallista merkitystä.

Miten sitten määritellään yksityiselämä? Kuten edellä on todettu,

tyyydyttävää vastausta ei yrityksistä huolimatta ole voitu antaa. Tämä johtuu ainakin kahdesta syystä. Se, joka A:lle on yksityistä, ei välttämättä ole sitä B:lle. Seikat, jotka A haluaa visusti pitää omana tietonaan, saattavat B:lle olla osa hänen julkista rooliaan.

Toiseksi, yksityiselämänä suojattavan alueen rajaaminen on oikeuspoliittinen tarkoituksenmukaisuuskysymys. Se, mitkä seikat yksilöllä on oikeus pitää omana tietonaan, määräytyy viime kädessä lainsäätäjän harkinnan perusteella. Suoja voi olla laaja tai suppea sen mukaan, mikä katsotaan viisaammaksi ja tarpeelliseksi. (Esim. Roos 1973.)

Lain valmistelutöissäkään määrittelemiseen ei ryhdytty, vaan viitattiin tulkintalähteenä hyvään lehti-miestapaan ja JSN:n ratkaisuihin. Niistäkään ei löydy aineksia yleisen määritelmän laatimiseksi, mutta kylläkin tiettyjä kriteereitä, jotka konkreettisessa tapauksessa auttavat päättelemään, kuuluuko jokin seikka yksityiselämänä suojattavaan alueeseen vai ei.

Tärkeimmät näistä kriteereistä (ks. tarkemmin Vuortama 1983, 98-154) ovat seuraavat:

(1) Henkilön asema. Mitä merkittävämmässä vallankäyttäjäasemassa henkilö on, sitä suppeampi on hänen suojansa. Vallankäyttäjien ohella myös muilla julkisuuden henkilöillä on tavallista kansalaista vähäisempi suoja.

(2) Tiedon luonne. Mitä tärkeämmästä asiasta on kysymys, sitä oikeutetumpaa on julkaista sitä koskeva tieto.

(3) Tietolähde. Jos tieto on saatavissa julkisesta lähteestä, se on indisio siitä, ettei se kuulu yksityiselämän piiriin. Sääntö ei kuitenkaan ole poikkeukseton. Julkisiin asiakirjoihin voi sisältyä arkaluonteista

ja yksityiselämää loukkaavaa informaatiota.

(4) Ajan kulumisen. Seikan kulumisen yksityiselämään voi riippua aikatekijästä.

Yhteiskunnallisesti merkittävät asiat voivat ajan myötä menettää merkityksensä. Myös päinvastainen muutos on mahdollinen.

(5) Julkistamisintressi. Suojan laajuuteen vaikuttaa se tarkoitus, jossa tieto julkistetaan. Vallankäytön valvonta ja yhteiskunnallisesti tärkeän tiedon välittäminen oikeuttavat pitemmälle menevään puuttumiseen kuin puhtaasti viihteellinen ja kaupallinen motiivi.

Luonnollisesti henkilön suostumus yksityiselämään kuuluvan tiedon julkistamiseen poistaa rangaistavuuden.

Säännöksen vaikutukset

Intimiteettipykälä sai virikkeensä kaupallisen aikakauslehdistön piirissä tapahtuneista muutoksista 1960-70-luvun vaihteessa. Sen tavoitteena oli sensaatiohakuisten uutisten, huhujen ja skandaalijuorujen levittämisen ehkäiseminen (Painovapaustoimikunnan mietintö 1973). Tässä suhteessa sillä on saattanut - ainakin aluksi - olla jonkin verran ennaltaehkäisevää vaikutusta. Säännöstä on suhteellisen harvoin sovellettu tuomioistuimissa. Pelko julkaisuvapauden rajoittumisesta on osoittautunut aiheettomaksi. Tapaukset, joita tuomioistuimissa on käsitelty, ovat olleet tiedonvälityksen kannalta enimmäkseen marginaalialueilta. Säännöksen merkitys on ilmeisesti tulevaisuudessakin vähäinen. Kansalaisten yksityisyyden suojan kannalta huomattavasti tärkeämpi alue -

tietosuoja henkilötietojen rekisteröintiä ja käyttämistä vastaan - on edelleen lainsäädännöllä järjestämättä. Arvelen, että todelliset yksityisyyseriskit ovat siellä.

Viitteet

¹ Warrenin ja Brandelsin artikkeli "The Right to Privacy" *Harvard Law Review*-ssä 1890 oli keskeinen sysäys yksityisyyttä koskevan opin kehitykselle Yhdysvalloissa.

²Laajasti katsoen myös fyysinen koskemattomuus, vapaus ja kunnia voidaan lukea yksityisyyden piiriin. Ks. Kansainvälisen lakimieskomission päätöslauselma vuodelta 1967; Hiden 1967.

³Tekijän yksinoikeuskaan ei ole ehdoton. Sitä on rajoitettu yksityisten ja yhteiskunnallisten intressien vuoksi. Mm. muutamien kappaleiden valmistaminen yksityistä käyttöä varten on sallittua tekijän suostumuksesta.

Kirjallisuus

- ANTTILA, Inkeri & HEINONEN, Olavi. Rikosten lajit. Helsinki, 1972.
- BLOUSTEIN, Edward J. Privacy as an aspect of human dignity. *New York University Law Review* 39(1964).
- HIDEN, Mikael. Oikeus yksityiselämään. *Lakimies*, (1967), s. 779-785.
- KONSTARI, Timo. Asiakirjajulkisuudesta hallinnossa. Vammala, 1977.
- Painovapaustoimikunnan mietintö. *Komiteanmietintö* 1973:1. Helsinki, 1973.
- ROOS, Ole. Kollektiv privatliv. *Tidskrift Utgiven av Juridistiska Föreningen i Finland*, (1973), s. 262-275.
- Tietosuojakomitean mietintö. *Komiteanmietintö* 1981:66. Helsinki, 1981.
- VUORTAMA, Timo. Yksityiselämä ja joukkotiedotus. Rauma, 1983.